

Teisė kreiptis į kompetentingą ir nepriklausomą teismą

Naujos ES iniciatyvos baudžiamojo proceso srityje

Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, buvusiam trečiajam ramsčiui, policijos ir teismų bendradarbiavimui baudžiamosios teisės srityje, imta taikyti įprasta teisėkūros tvarka, o dar svarbiau, jis buvo prisikirtas CJEU jurisdikcijai. 2010 m. buvo pasiūlyta keletas teisėkūros iniciatyvų, kurios susijusios su teise kreiptis į nacionalinio lygmens teismą. 2010 m. spalio mėn. buvo priimta Direktyva dėl vertimo žodžiu ir raštu paslaugų (2010/64/ES). Ji įtariamiesiems ir kaltinamiesiems garantuoja teisę gauti visų esminių dokumentų ir bylai svarbių jų dalių vertimus ir reikalauti vertimo žodžiu visų teismo posėdžių ir policijos apklausų bei susitikimų su advokatais metu. Tokių teisių negalima atsisakyti, pirma negavus teisininko patarimų ir išsamios informacijos apie tokio poelgio pasekmes. Ar vertimo žodžiu ir raštu kokybė bei išsamumas yra patenkinami, kiekvienoje atskiroje byloje sprendžia tik teisėjas. 2010 m. liepos mėn. Europos Komisija priėmė direktyvos pasiūlymą dėl „pranešimo apie teises“ įtariamiesiems baudžiamuosiuose procesuose, kuria siekiama nustatyti bendrus minimalius teisės į informaciją baudžiamajame procese standartus (COM(2010) 392 galutinis). Tarp kitų pasiūlymų yra septynių valstybių narių pasiūlymas priimti direktyvą dėl Europos tyrimo orderio (JAI(2010) 3).

Pagrindiniai pokyčiai teisės kreiptis į teismą srityje:

- ES Direktyva dėl vertimo žodžiu ir raštu paslaugų (2010/64/ES) buvo pirmasis žingsnis įgyvendinant ES veiksmų planą, skirtą įtariamųjų ir kaltinamųjų baudžiamuosiuose procesuose procesinėms teisėms stiprinti (toliau – „Veiksmų planas“);
- keletas valstybių narių pradėjo reformuoti savo teismus ir imtis priemonių trumpinti teisinius procesus ir didinti teismų nepriklausomumą;
- keletas valstybių narių ėmėsi priemonių stiprinti arba steigti nacionalines žmogaus teisių institucijas (NŽTI).

FRA LEIDINIAI

FRA Opinion on the draft Directive regarding the European Investigation Order („FRA nuomonė apie direktyvą dėl Europos tyrimų orderio“), 2011 m. vasaris.

See: http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/opinions/op-eio_en.htm

Teisė kreiptis į teismus – daugiausia problemų kelianti pagrindinė teisė

Teisė kreiptis į teismą yra atskira teisė; ji svarbi kaip priemonė įgyvendinti kitas svarbias pagrindines teises. Tačiau teisė kreiptis į nepriklausomą ir kompetentingą teismą ne visuomet garantuojama. 2010 m. EŽTT nustatė pažeidimų 636 bylose prieš 26 valstybes nares, iš kurių 115 buvo pažeistos teisės į sąžiningą

teismo procesą. Matydamas problemos mastą, Europos Tarybos Ministrų komitetas priėmė Rekomendaciją dėl veiksmingų priemonių užkertant kelią pernelyg ilgai proceso trukmei (CM/Rec(2010) 3); kartu su šia rekomendacija priimtas ir *Geros praktikos vadovas*. FRA metinėje ataskaitoje nurodytos šiai problemai spręsti taikomos priemonės įvairiose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Bulgarijoje („atsarginiai advokatai“), Kipre (skundai dėl proceso trukmės galimi visais teismų lygmenimis), Vokietijoje (parengtas įstatymo projektas dėl materialios ir nematerialios žalos, patirtos dėl uždelsto proceso, atlyginimo), Latvijoje (teismams leista skirti mažesnes bausmes, jei teismo procesas tęsiasi ilgiau nei turėtų). Be to, ataskaitoje pateikiami įvairūs valstybėse narėse taikomų priemonių stiprinti teismų nepriklausomumą pavyzdžiai.

FRA LEIDINIAI

Access to effective remedies: The asylum-seeker perspective („Veiksmingų teisinių gynbos priemonių prieinamumas“), 2010 m. rugsėjis.

Žr.: http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/2010/pub_asylum-seekers_en.htm

Nacionalinės žmogaus teisių ir lygybės institucijos

Nacionalinės žmogaus teisių institucijos (NŽTI) ir nacionalinės lygybės struktūros turi nemažų galimybių padėti kreiptis tiesiai į teismą. NŽTI, kurios visiškai atitinka Paryžiaus principus, t. y. turi A statusą, šį vaidmenį gali atlikti geriau. 1993 m. JT Generalinės Asamblėjos priimti Paryžiaus principai autoritetingai apibrėžia nepriklausomų nacionalinių žmogaus teisių institucijų įgaliojimus ir galias ginti bei stiprinti žmogaus teises.

2010 m., Škotijos NŽTI suteikus A statusą, bendras A statusą turinčių NŽTI skaičius Europos Sąjungoje pasiekė 12; jos egzistavo dešimtyje skirtingų valstybių narių; Jungtinėje Karalystėje tokių institucijų buvo trys. Keturiuose valstybėse narėse, neturinčiose akredituotų institucijų, t. y. Kipre, Suomijoje, Italijoje ir Švedijoje, 2010 m. atlikti ryžtingi žingsniai įsteigti NŽTI, kurios galėtų gauti A statusą.

FRA LEIDINIAI

National Human Rights Institutions in the EU Member States („Nacionalinės žmogaus teisių institucijos ES valstybėse narėse“), 2010 m. gegužė.

Žr.: http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/2010/pub_national_hr_inst_en.htm

2 lentelė: NŽTI ES valstybėse narėse ir Kroatijoje, pagal akreditacijos statusą

Statusas	Šalis
A	Danija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Airija, Liuksemburgas, Lenkija, Portugalija, Ispanija, Jungtinė Karalystė*, Kroatija
B	Austrija, Belgija , Nyderlandai , Slovakija, Slovėnija
C	Rumunija
Neakredituota	Bulgarija, Kipras , Čekija, Estija, Suomija , Vengrija, Italija , Latvija, Lietuva, Malta ir Švedija

Pastabos: * JK Lygybės ir žmogaus teisių komisija kartu su Šiaurės Airijos Žmogaus teisių komisija ir Škotijos žmogaus teisių komisija yra Tarptautinio koordinacinio NŽTI komiteto narė. Pusjuodžiu šriftu pažymėtose šalyse artimiausiu metu planuojama pakeisti NŽTI akreditacijos statusą.

Šaltinis: Tarptautinis koordinacinis NŽTI komitetas, Nacionalinių institucijų statuso grafikas, 2010 m. sausio 1 d.

Nukentėjusiųjų asmenų apsauga

Nukentėjusiųjų teisių Europos lygmens apsaugos normų pokyčiai

2010 m. pabaigoje Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba aptarė Europos Komisijos siūlomą direktyvą dėl prekybos žmonėmis. Šioje direktyvoje nustatytais atsako į žmonių prekybą priemonėmis, prevencija, apsauga ir baudžiamuoju persekiojimu, siekiama nukentėjusiesiems teikti didesnę pagalbą ir paramą. Didesnė pagalba ir parama numatyta ir trijuose specialiai nukentėjusiesiems vaikams skirtuose straipsniuose. Be to, vyksta diskusijos dėl 12 Europos valstybių narių pasiūlyto Europos apsaugos orderio (JAI(2010) 2). Svarbiausi klausimai – smurtas ir kaip apsaugoti nukentėjusius asmenis prie ES sienų. Po pirmojo svarstymo, dokumento projektas priimtas Europos Parlamente 2010 m. gruodžio mėn. Galiausiai, 2010 m. vyko diskusijos kaip pataisyti ir pakeisti galiojančius ES teisės aktus, kad būtų galima geriau patenkinti nukentėjusiųjų poreikius. Šiuo metu nukentėjusiųjų poreikių tenkinimas reglamentuojamas Tarybos pamatiniu sprendimu dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosios bylose (2001/220/JHA) ir Direktyva dėl kompensacijų nusikaltimų aukoms (2004/80/EB). Kalbant apie Europos Tarybos standartus, reikia pažymėti, kad 2010 m. keletas ES valstybių narių – Airija, Italija, Nyderlandai ir Švedija – ratifikavo Europos Tarybos 2005 m. konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis (CATHB). Be to, Europos Tarybos Ministrų komitetas patvirtino gaires dėl vaikų interesų užtikrinimo vykdant teisingumą; šiomis gairėmis stengiamasi apsaugoti vaiko teises vykstant teisiniam procesui.

Pagrindiniai pokyčiai nukentėjusiųjų teisių srityje:

- ES lygmeniu imtasi iniciatyvų gerinti nukentėjusiųjų teisinę apsaugą, tokių kaip direktyva dėl prekybos žmonėmis (COM(2010) 95 galutinis), siūlomas Europos tyrimų orderis (JAI(2010) 2) ir diskusijos dėl naujos nukentėjusiųjų direktyvos;
- nustatytos griežtesnės nukentėjusiųjų apsaugos normos, pavyzdžiui, Europos Taryba patvirtino gaires dėl vaikai palankesnių teismų, keletas valstybių narių ratifikavo Konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis;
- įvyko pokyčių nacionaliniu lygmeniu, siekiant gerinti nukentėjusiųjų padėtį, pavyzdžiui, gauti kompensaciją ir informaciją apie savo teises teisiniuose procesuose;
- Europos Sąjungos Taryba ir Europos Komisija dėjo pastangas spręsti smurto prieš moteris problemą;
- Imtasi priemonių tobulinti duomenų apie nukentėjusiuosius rinkimą ES ir nacionaliniu lygmeniu.

Nukentėjusiųjų informavimas ir kompensacijų užtikrinimas nacionaliniu lygmeniu

Šių metų FRA metinėje ataskaitoje pranešama apie keletą nacionalinio lygmens pokyčių, pavyzdžiui, Lenkijoje sukurtas Nacionalinis pagalbos aukoms tinklas, Vokietijoje nustatyta lengvesnė ir skaidresnė kompensacijų aukoms teikimo tvarka, Suomijoje nusikaltimą įvykdžiusiems asmenims įvestas reikalavimas įmokėti tam tikrą sumą į nusikaltimų aukų fondą, o Švedijoje sudaryta galimybė kreiptis kompensacijos internetu. Airijoje įsigaliojo Nukentėjusiųjų chartija ir Baudžiamojo teisingumo sistemos gairės. Šioje srityje panaudojamas ir internetas. Švedija paskelbė nusikaltimų aukoms skirtą didaktinio internetinio įvado į teismus angliškąją versiją.

Perspektyvos

Agentūros ataskaitoje „Pagrindinės teisės. Problemos ir laimėjimai 2010 m.“ nurodyti iššūkiai, su kuriais reikės susidurti artimiausioje ateityje įvairiausiose srityse.

Prieglobsčio srityje iki 2012 m. reikės baigti kurti Bendrą Europos prieglobsčio sistemą. Todėl ateinančiais metais reikės pasiekti reikšmingos pažangos. EŽTT priėmus sprendimą M.S.S byloje, valstybės narės, kurios yra sustabdžiusios prieglobsčių prašytojų perdavimą Graikijai pagal Dublino II reglamentą, tikriausiai tai padarys 2011 m. Ar atsiras naujų solidarumu ir kolektyvine atsakomybe paremtų iniciatyvų, dar neaišku. Pagrindinių teisių problemos grąžinant prieglobsčio prašytojus, išsikristalizuos valstybėms narėms perkeliant Grąžinimo direktyvą į savo nacionalinę teisę ir ją įgyvendinant.

Sienų kontrolės srityje, išanalizavus skubios pasienio pagalbos būrių (Rabits) pirmąjį panaudojimą Graikijoje, bus gauta naudingos informacijos apie tokio pobūdžio operacijas ateityje. Sustiprinus Frontex, FRA ir Europos prieglobsčio pagalbos tarnybos bendradarbiavimą bei dėmesį pagrindinėms teisėms Frontex įgaliojimuose, pagrindinės teisės taps sudedamąja sienų valdymo dalimi.

Duomenų apsaugos srityje techninės naujovės tikriausiai ir ateityje išliks svarbiu darbotvarkės bei plačių diskusijų klausimu apie ES duomenų apsaugos sistemą naudojant kūno skenavimo įrangą, keleivių pavarčių įrašus, duomenų bazes ir t. t. Atsižvelgiant į Lisabonos sutartį, svarbiausias dėmesys bus skiriamas dviem klausimams: pagrindinių teisių standartų laikymuisi (pavyzdžiui, išsaugant duomenis) ir bendros duomenų apsaugos sistemos ribų išplėtimui, įtraukiant policijos ir teisingumo sistemos bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose.

Vaikų teisių srities pagrindinė problema – į pažeidžiamą padėtį patekusių, pavyzdžiui, iš namų dingusių vaikų, vaikų su negalia, romų vaikų, migracijos ar prieglobsčio aplinkybėmis atsiskyrusių vaikų ir prekybos vaikais seksualinio ir darbo išnaudojimo tikslais aukų teisės. Stiprinant tokių vaikų apsaugos ES priemones, pirmiausia reikia atsižvelgti į vaikų interesus. Būtina išklausti ir įvertinti jų požiūrį bei nuomonę, atsižvelgiant į jų psichologinę ir fizinę gerovę, bei teisinius, socialinius ir ekonominius interesus. Šiuo atžvilgiu vaiko teisių darbotvarkėje Komisija yra numčiusi plataus užmojo darbo planą.

Lygybės srityje ateinantieji metai valstybėms narėms suteiks naujų galimybių kovoti prieš diskriminaciją ne tik įsidarbinimo srityje, bet ir prieš diskriminaciją religijos ar tikėjimo, lytinės orientacijos, negalios ar amžiaus pagrindu. Gaires šioje veikloje teikia ratifikuota Neįgaliųjų teisių konvencija, Europos Tarybos rekomendacija dėl priemonių, skirtų panaikinti diskriminaciją seksualinės orientacijos ir lyties tapatybės pagrindu, ir ES penkerių metų vyrų ir moterų lygybės skatinimo strategija. Be to, daugialypė diskriminacija, su kuria vis dar

susiduriama realiame gyvenime, nėra tinkamai atspindėta nei ES, nei valstybių narių teisinėje bazėje, nei galimybėmis kreiptis į teismus ar lygybės institucijas. Ateinančių kelerių metų uždavinys – geriau suprasti daugialypę diskriminaciją ir tokias gilesnes įžvalgas integruoti į teisinius procesus.

Racizmo ir etninės diskriminacijos srityje kai kurios valstybės narės, siekdamos stebėti diskriminacijos paplitimą ir nustatyti diskriminacinę praktiką užimtumo ir būsto sektoriuose, sėkmingai taikė diskriminacijos tikrinimo metodą. Šio metodo sėkmė leidžia tikėtis, kad jis taps populiariesnis visoje Europos Sąjungoje. Be to, daugeliui valstybių narių reikės susidoroti su duomenų, klasifikuojamų pagal rasinę ir etninę kilmę, rinkimo uždaviniu, kaip numato Europos Tarybos Europos Komisija prieš rasizmą ir netoleranciją (ECRI) ir JT visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas (CERD). Baudžiamosios teisės srityje, atsižvelgiant į tai, kad rasistiniai nusikaltimai vis dar kelia problemų didelėje ES dalyje, daugeliui valstybių narių reikės spręsti šią problemą pagal ES pamatinį sprendimą ir Europos Tarybos Konvenciją dėl kibernetinių nusikaltimų.

Kalbant apie **ES piliečių dalyvavimą demokratiame gyvenime**, vienu iš didžiausių proveržių reikia laikyti Reglamento dėl Europos piliečių iniciatyvos priėmimą. Dabar, priėmus šį reglamentą, ES valstybių narių uždavinys – nacionaliniu lygmeniu organizuoti struktūras ir procedūras, kurios padėtų surinkti milijoną parašų, kad būtų pradėta taikyti Piliečių iniciatyva. Ši iniciatyva padės ES piliečiams geriau suprasti svarbius Europos integracijos klausimus.

Siekiant sustiprinti **teisę kreiptis į teismus**, valstybėms narėms reikės tęsti teismų sistemos reformas, visų pirma – trumpinti procesų trukmę. Šioje veikloje reikėtų atsižvelgti į Europos žmogaus teisių teismo vykdomas reformas, kuriomis stengiamasi sumažinti sprendimo laukiančių bylų skaičių. Sumažinti EŽTT darbo krūvį galima tik tuo atveju, jei veiksmingai ir našiai dirbs nacionalinių teismų sistemos. Spręsti sistemines nacionalinio lygmens problemas gali padėti kitų nacionalinių mechanizmų, visų pirma lygybės institucijų ir nacionalinių žmogaus teisių institucijų, stiprinimas. Ar vyraujančio visuotinio taupymo sąlygomis ES valstybės narės bus pasirengusios stiprinti nacionalines žmogaus teisių institucijas, parodys ateitis.

Galiausiai, vilčių teikiančių pokyčių ES ir nacionaliniu lygmeniu matyti **nukentėjusiųjų apsaugos** srityje. Iniciatyvas užtikrinti įtariamųjų ir kaltinamųjų teises (visų pirma „Darbo planą“) padėtų lygiagretūs pokyčiai nukentėjusiųjų teisių srityje. Tai padėtų sukurti aiškesnius ir išsamesnius teisės aktus, užtikrinančius įtariamųjų, kaltinamųjų, nukentėjusiųjų ir liudytojų teises. Numatoma Europos saugos apklausa ir FRA vykdoma apklausa dėl smurto prieš moteris, kuri apima ir apklausą dėl patirto smurto vaikystėje bei pačių nukentėjusiųjų parodymus, atskleis, kaip savo teisėmis gali naudotis nukentėjusieji praktikoje.

3 lentelė: Stebėsenos ataskaitų apie ES valstybes nares ir Kroatiją pagal JT ir Europos Tarybos stebėsenos procedūras 2010 m. apžvalga, pagal šalis

	CERD	HRC	CESCR	CEDAW	CAT	CRC	CRC-OP-SC	UPR	ECPT	ECRML	FCNM	ECRI	Iš viso
Austrija					✓				✓			✓	3
Belgija		✓				✓	✓		✓				4
Bulgarija								✓	✓		✓		3
Kipras											✓		1
Čekija				✓					✓				2
Danija	✓									✓			2
Estija	✓	✓					✓						3
Suomija											✓		1
Prancūzija	✓				✓							✓	3
Vokietija											✓		1
Graikija													0
Vengrija		✓							✓		✓		3
Airija													0
Italija								✓	✓		✓		3
Latvija													0
Lietuva													0
Liuksemburgas									✓	✓			2
Malta				✓									1
Nyderlandai	✓		✓	✓									3
Lenkija		✓										✓	2
Portugalija													0
Rumunija	✓								✓				2
Slovakija	✓								✓		✓		3
Slovėnija	✓												2
Ispanija						✓		✓					2
Svedija								✓					1
Jungtinė Karalystė												✓	1
Kroatija*								✓		✓	✓		3
Iš viso	7	4	1	3	2	2	2	6	9	3	8	4	51

Pastaba: *Pagal FRA steigimo reglamento (AB) Nr. 168/2007 28 straipsnį Kroatijai kaip ES šaliai kandidatėi leista dalyvauti Agentūros veikloje.

✓ = Stebėsenos ataskaita patvirtinta 2010 m.

CERD Visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas
HRC Žmogaus teisių komitetas (Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto stebėsenos organas, ICCPR)
CESCR Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas
CEDAW Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas
CAT Kovos su kankinimu komitetas
CRC Vaiko teisių komitetas
CRC-OP-SC Vaiko teisių komitetas (Fakultatyvino protokolo dėl vaikų pardavimo stebėsenos)
UPR Visuotinė periodinė peržiūra
ECPT Europos konvencija prieš kankinimą
ECRML Regioninių ir mažumų kalbų ekspertų komitetas
FCNM Tautinių mažumų patariamasis komitetas
ECRI Europos Komisija prieš rasizmą ir netoleranciją

Vertimas neapatvirtintas

Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra

Pagrindinės teisės: svarbiausi teisės ir politikos pokyčiai 2010 m.

2012 — 27 p. — 21 x 29.7 cm

ISBN 978-92-9239-121-8

doi: 10.2811/31655

Daug informacijos apie Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą galima rasti internete. Ji pasiekama per agentūros tinklavietę fra.europa.eu.

Kaip įsigyti ES leidinių

Nemokamų leidinių galite įsigyti:

- EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- Europos Sąjungos atstovybėse arba delegacijose. Jų adresus rasite internete (<http://ec.europa.eu>) arba sužinosite faksu +352 2929-42758.

Parduodamų leidinių galite įsigyti:

- EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Mokamų leidinių (pvz. *Europos Sąjungos oficialiojo leidinio* metines serijas ir Europos Sąjungos teisingumo teismo bylų ataskaitas) galite užsiprenumeruoti:

- iš Europos Sąjungos leidinių biuro platintojų (http://publications.europa.eu/others/agents/index_en.htm).

2010 m. buvo pirmieji Europos Sąjungos (ES) veiklos metai, kai ji rėmėsi teisiškai privalomu pagrindinių teisių dokumentu, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Šių metų Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros metinės ataskaitos santraukoje išryškinamos pagrindinės politinės ir teisinės Europos Sąjungos ir jos valstybių narių pastangos suaktyvinti savo įsipareigojimų vykdymą pagrindinių teisių srityje. Tarp daugelio kitų 2010 m. atliktų svarbių darbų pažymėtina: didesnis dėmesys pagrindinėms teisėms, tikrinant siūlomus ES teisės aktus, ir naujo svarbaus dalyvavimo demokratinuose procesuose dokumento – Reglamento dėl Piliečių iniciatyvos – priėmimas. Kai kurios valstybės narės taip pat dėjo pastangas stiprinti ar steigti nacionalines žmogaus teisių institucijas, o Europos Sąjunga ratifikavo JT Neįgaliųjų teisių konvenciją (CRPD).

Tačiau apsiriboti pasiektais laimėjimais negalima. Pagrindinių teisių srityje Europos Sąjungai susirūpinimą vis dar kelia nemažai klausimų, visų pirma didžiulis romų bendruomenių skurdas bei socialinė atskirtis ir prastėjančios prieglobsčio prašytojų sąlygos kai kuriose valstybėse narėse. 2010 m. Europos Žmogaus teisių teismas priėmė daugiau kaip 600 sprendimų dėl įvairių žmogaus teisių pažeidimų beveik prieš visas 27 ES valstybes nares.

Šioje santraukoje išryškinami kai kurie svarbiausi klausimai pagrindinių teisių srityje: prieglobsčio suteikimas, imigracija ir integracija; sienų kontrolė ir vizų politika; informacinė visuomenė ir duomenų apsauga; vaiko teisės ir vaikų apsauga; lygybė ir nediskriminavimas; rasizmas ir etninė diskriminacija; ES piliečių dalyvavimas demokratiame gyvenime; teisė kreiptis į kompetentingus ir nepriklausomus teismus; ir nukentėjusiųjų apsauga.

Leidinių biuras

EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ AGENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 - 1040 Viena - Austrija
Tel. +43 (1) 580 30-60 – Faks. +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu - info@fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
twitter.com/EURightsAgency